

Дробот Ж. А.

*Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького,
доцент кафедри державно-правових дисциплін, кандидат юридичних наук*

НЕПРАЦЕЗДАТНІ ЧИ СОЦІАЛЬНО НЕЗАХИЩЕНІ ОСОБИ?

Соціальний захист в Україні обумовлений конституційним принципом про те, що Україна є соціальною державою, і спрямований на турботу держави і суспільства про громадян, яким потрібна допомога у зв'язку з віком, станом здоров'я, соціальним становищем, недостатнім забезпеченням засобами існування тощо.

Правові засади соціального захисту визначені нормами Конституції України, Законами України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про пенсійне забезпечення», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», Основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», а також багатьма іншими актами соціального законодавства.

У діючих законодавчих актах використовуються терміни «непрацездатні громадяни», «непрацездатність», «особи, які перебувають у складних життєвих обставинах» тощо, але відсутні поняття «соціально незахищені категорії громадян», «соціально незахищені особи», «соціальна незахищеність» тощо.

Так, Закон України «Про пенсійне забезпечення» гарантує всім непрацездатним громадянам України право на матеріальне забезпечення (Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 р. № 1788-ХІІ, преамбула).

Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» непрацездатними громадянами визнає осіб, які досягли встановленого законом пенсійного віку або визнані інвалідами, у тому числі дітей-інвалідів, а також осіб, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника відповідно до закону (Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9.07.2003 р. № 1058-IV, ст. 1).

Відповідно до положень Сімейного кодексу України непрацездатною вважається особа, яка досягла пенсійного віку, встановленого законом, або є інвалідом I, II чи III групи (Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III, ч. 3 ст. 75).

У сучасній юридичній літературі непрацездатність визнається одним із соціальних ризиків, який є підставою для соціального захисту.

Залежно від характеру соціального ризику особа може потребувати короткотривалої соціальної підтримки або постійного систематичного соціального захисту. Підставою для надання останнього виступає такий соціальний ризик, як постійний або тривалий стан непрацездатності, який відповідно до міжнародних стандартів та законодавства держав визначається такими факторами, як інвалідність, старість, вдівство, втрата годувальника тощо (Сивак С. Пенсійне страхування та пенсійна реформа: теоретичні основи, с. 61).

Короткотривалої соціальної підтримки потребують члени малозабезпеченої сім'ї; особи, визнані в Україні біженцями; тощо.

Аналіз чинного законодавства дає підстави визнати непрацездатними у праві соціального захисту таких осіб, як:

1) осіб, які досягли пенсійного віку – 60 років. При досягненні такого віку вони мають право на пенсію за віком;

2) осіб, які є інвалідами I, II, III групи. Такі особи мають постійну або стійку непрацездатність;

3) дітей, які не досягли 18 років (а в деяких випадках (навчання) – 23 років);

4) чоловіка (дружину), а в разі їх відсутності – одного з батьків або брата чи сестру, дідуся чи бабусю померлого годувальника, незалежно від віку та працездатності, якщо він (вона) не працюють і зайняті доглядом за дитиною (дітьми) померлого годувальника до досягнення нею (ними) 8 років. Такі особи мають право на пенсію у разі втраті годувальника.

До кола таких осіб не входять інші особи, зокрема біженці, безробітні, члени малозабезпеченої сім'ї, тощо, але вони потребують соціального захисту та допомоги з боку держави.

Так, відповідно до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, має право на одержання грошової допомоги, пенсії та інших видів соціального забезпечення в порядку, встановленому законодавством України (Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 р. № 3671, ст. 15].

Біженець не завжди є інвалідом або особою пенсійного віку, але якщо така особа змушена була прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, то вона отримує право на соціальний захист.

Як бачимо, не усі особи, що мають право на соціальний захист, є непрацездатними, і тому, на нашу думку, їх доцільно вважати соціально незахищеними, так як перелік таких осіб значно ширший за перелік непрацездатних осіб.